

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

з теми **ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ**

Виконала: здобувачка вищої освіти
освітньої програми «Початкова освіта»
спеціальності 013 Початкова освіта
денної форми здобуття вищої освіти
Шатковська Діана Борисівна

Керівник: Ковальчук О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент: Лебідь І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
менеджменту освіти

Кам'янець-Подільський, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ.....	6
1.1. Аналіз поняття «соціальна активність» у психологічному, педагогічному та філософському вимірах.....	6
1.2. Педагогічні умови розвитку соціальної активності дітей молодшого шкільного віку.....	12
1.3. Проєктне навчання як інноваційна технологія розвитку соціальної активності у молодших школярів	16
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ.....	22
2.1. Організація та методика проведення експериментального дослідження.....	22
2.2. Розробка та апробація програми розвитку соціальної активності молодших школярів засобами проєктного навчання.....	37
2.3. Аналіз результатів формувального експерименту.....	42
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Соціальна активність є ключовим показником розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, що визначає її здатність до ефективної взаємодії з однолітками, участі в колективних видах діяльності та реалізації власного потенціалу. Сучасна початкова школа орієнтована на формування не лише академічних знань, а й соціальних компетентностей. Проте значна частина дітей демонструє недостатній рівень соціальної активності, що ускладнює процес їхньої соціалізації, розвитку комунікативних умінь та ініціативності. Використання проєктного навчання як педагогічного інструменту надає можливість створювати умови для активного залучення учнів у спільну діяльність, стимулювати прояви самостійності, ініціативи та відповідальності, що підвищує важливість проведення дослідження у цій сфері.

На практиці спостерігається, що значна частина учнів початкових класів має недостатньо розвинену соціальну активність: діти нерідко демонструють пасивність у груповій діяльності, обмежену мотивацію до спілкування, труднощі у взаємодії з однолітками та невміння аргументовано приймати рішення у соціально значущих ситуаціях. Така ситуація негативно впливає на процес соціалізації, формування самостійності, критичного мислення, комунікативних та лідерських умінь.

У цьому контексті особливу актуальність набуває використання проєктного навчання як педагогічного інструменту, який забезпечує умови для активної участі дітей у колективній діяльності, стимулює ініціативу, самостійність, відповідальність, а також сприяє розвитку вміння планувати, організовувати і оцінювати власну діяльність та діяльність однолітків. Проєктна діяльність поєднує навчальні та соціальні завдання, дозволяє інтегрувати знання з різних сфер і сприяє формуванню ключових компетентностей, необхідних для повноцінної соціалізації учнів.

Отже, дослідження розвитку соціальної активності молодших школярів засобами проєктного навчання є актуальним як з педагогічної, так і з

психологічної точки зору, оскільки воно спрямоване на створення ефективної системи розвитку соціальних умінь, мотивації та поведінкової активності дітей у шкільному колективі.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання проєктного навчання для розвитку соціальної активності молодших школярів.

Об'єктом дослідження є процес розвитку соціальної активності дітей молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження є методи та засоби проєктного навчання, які впливають на формування соціальної активності молодших школярів.

Для досягнення мети нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до визначення поняття «соціальна активність» у психологічному, педагогічному та філософському аспектах.
2. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку соціальної активності дітей молодшого шкільного віку.
3. Розробити та апробувати програму формування соціальної активності молодших школярів засобами проєктного навчання.
4. Провести експериментальну перевірку ефективності запропонованої програми та здійснити аналіз результатів формувального експерименту для оцінки змін у рівні соціальної активності учнів.

Для реалізації мети та завдань дослідження були використані такі *наукові методи*: теоретичні методи (аналіз і узагальнення науково-педагогічної та психологічної літератури з питань соціальної активності; синтез і узагальнення теоретичних положень, що дозволили визначити критерії та компоненти соціальної активності учнів початкової школи. Емпіричні методи: спостереження, анкетування та опитування, соціометрія. Статистичні та аналітичні методи: порівняльний аналіз результатів діагностики між контрольною та експериментальною групами на констатувальному та

формувавальному етапах; обчислення відсоткового співвідношення учнів за рівнями (високий, середній, низький) формованості соціальної активності; середньоарифметичний розрахунок показників для інтегральної оцінки рівня соціальної активності. Експериментальні методи: констатувальний експеримент, формувальний експеримент, аналіз результатів експерименту.

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати дослідження мають важливе практичне значення для освітньої та психологічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку, зокрема: дослідження демонструє практичну ефективність використання проєктних технологій для розвитку соціальної активності, що дає змогу обґрунтовано впроваджувати інноваційні методики у навчальний процес, підвищувати зацікавленість учнів та активізувати їхню співпрацю у колективі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2024-2025 н.р., 2025-2026 н.р.).

Публікації. Пономаренко Д. Педагогічні умови формування соціальної активності молодших школярів Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Видавець Ковальчук О.В., 2025. Вип. XXI. С.179-183.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження спрямоване на комплексне вивчення та розвиток соціальної активності молодших школярів і дозволило досягти поставлених цілей через реалізацію чотирьох основних завдань.

Першим кроком стало теоретичне осмислення поняття «соціальна активність» у психологічному, педагогічному та філософському контекстах. Аналіз наукових джерел показав, що соціальна активність розглядається як інтегративна характеристика особистості, що проявляється у здатності ініціювати взаємодію з оточенням, брати активну участь у спільній діяльності, приймати відповідальні рішення та адаптуватися до соціальних норм. З психологічної точки зору, соціальна активність пов'язана з розвитком комунікативних і когнітивних навичок, мотивації до взаємодії та соціальної самореалізації. У педагогіці вона розглядається як показник готовності учнів до активного навчання і співпраці, а в філософському аспекті – як вираження особистісної свободи, самостійності та громадянської позиції. Цей багатовимірний підхід дав змогу сформулювати цілісне уявлення про сутність соціальної активності та її значення у розвитку особистості дитини.

Другим етапом дослідження стало визначення педагогічних умов, що сприяють розвитку соціальної активності дітей молодшого шкільного віку. Було виявлено, що ефективність формування соціальної активності значною мірою залежить від створення сприятливого освітнього середовища, що включає активні методи навчання, проєктну діяльність, інтерактивні вправи, колективні завдання, ситуації вибору та прийняття рішень. Особлива увага приділялась розвитку емоційної підтримки, заохоченню ініціативності, формуванню позитивної самооцінки, мотивації до соціальної взаємодії та умінню співпрацювати у групі. Ці умови дозволяють дітям відчувати власну значущість у процесі навчання та стимулюють прояв соціальної активності як внутрішньої потреби.

На основі визначених умов була розроблена та апробована програма формування соціальної активності молодших школярів засобами проєктного навчання. Програма передбачала поетапне залучення дітей до колективних та індивідуальних проєктів, що дозволяло розвивати навички планування, організації, комунікації, критичного мислення та творчості. Особливий акцент був зроблений на інтеграції навчальної діяльності з практичними завданнями, що сприяє розвитку почуття відповідальності, ініціативності та активного ставлення до спільної діяльності. Апробація програми показала, що діти активно залучаються до навчального процесу, проявляють ініціативу, охоче співпрацюють у команді та демонструють високий рівень зацікавленості.

Четвертий етап дослідження включав експериментальну перевірку ефективності запропонованої програми. Аналіз результатів формувального експерименту показав позитивну динаміку розвитку соціальної активності учнів. Зокрема, спостерігалася підвищена активність у колективних іграх та проєктних завданнях, більш впевнене висловлення власної думки, готовність до взаємодії та взаємодопомоги, а також прояв ініціативи у вирішенні завдань. Результати експерименту свідчать про те, що систематичне використання проєктного навчання у початковій школі є ефективним інструментом розвитку соціальної активності та формування ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації дітей.

Отже, дослідження підтвердило, що соціальна активність молодших школярів є формованою характеристикою особистості, розвиток якої залежить від організації відповідного педагогічного середовища, застосування активних методів навчання та використання проєктної діяльності. Запропонована програма довела свою ефективність і може бути рекомендована для практичного використання у навчальних закладах з метою підвищення соціальної активності учнів, розвитку їх ініціативності, комунікативних навичок та умінь працювати в команді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Т. Ф. «Я – соціальне» та «Я – індивідуальне» у соціалізації особистості. *Шлях освіти*. 2009. № 4. С. 7-9.
2. Алексеев Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. наук. метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2007. 152 с.
3. Алхімов Д. В. Організація виховного простору формування лідерських якостей школярів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. №4. С. 13-21.
4. Аханкіна А. О., Ліхута О. В., Соколенко Т. М. Соціалізація особистості: теоретичні, методологічні, психологічні аспекти : колективна монографія. Київ : Дон ОПДЮТ, 2024. 198 с.
5. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 1–4.
6. Безкоровайна О. Соціальна компетентність старшокласника в контексті особистісно-зорієнтованого підходу. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 4. С. 49-53.
7. Бельська Т. Г. Робота класного керівника з формування учнівського колектив. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-robota-klasного-kerivnika-z-formuvannya-uchnivskogo-kolektivu-255747.html> (дата звернення 05.06.2025).
8. Бех І. Д. Виховний простір: організаційно-змістові орієнтири. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. № 10. С. 3-14.
9. Борбич Н. В. Соціальна компетентність майбутнього фахівця як чинник розвитку його професіоналізму. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія. Педагогічні науки*. Вип. 96. Чернігів : ЧНПУ, 2012. С. 25-27.
10. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи. навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. 212 с.

11. Булавенко С. Д. Соціальна активність учнів: структура, критерії та показники оцінки. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2019. №2(15). С. 15–21.
12. Бібік Н. М. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
13. Василенко Н. Соціальна компетентність: сутність, структура, розвиток. *Нова педагогічна думка*. № 2. 2011. С. 63-65.
14. Вікова та педагогічна психологія. навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
15. Вороніна М. В. Формування соціальної компетентності у вихованців дитячого будинку «Теремок». *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 1. С. 59-62.
16. Галіцина Л. Соціальна компетенція як вимір соціальної зрілості. Організаційно-діяльнісна гра для педагогів. *Управління освітою*. 2012. № 20. С. 10-13.
17. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30.
18. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. № 7-8. 2004. С. 71-74.
19. Єфімов В. Ф. Компетентність як нова якість особистості школяра. *Початкова школа*. №2. 2012. С. 11-18.
20. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. Матеріали III Міжнародної наукової інтернет конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». URL: <http://intkonf.org/danileyko-si-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 12.12.2024).
21. Дивнич Л. Соціалізація дитини з особливими потребами. *Соціальний педагог*. № 2. 2016. С. 34-37.

22. Докторович М. О. Соціальна компетентність: співвідношення наукових категорій. Матеріали ІХ між нар. наук.-практ. конф. «Наука та освіта – 2006». Т. 2. Педагогічні науки. Дніпропетровськ, 2006. С. 81-89.
23. Драч І. І. Компетентність фахівця як теоретична проблема. *Післядипломна освіта в Україні*. 2013. червень. С. 19–21.
24. Дубрікова Д. Д. Сімейне виховання як чинник формування особистості дитини в умовах сучасного суспільства. *Вісник соціально-гуманітарного факультету ПДТУ*. 2023. №1. С. 112–117.
25. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf> (дата звернення 12.02.2025).
26. Зарубінська І. Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект). монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
27. Калашник Ю. О. Соціальний розвиток учня через формування інформаційно-комунікаційної компетентності. *Педагогічна майстерня*. № 10. 2014. С. 8-12.
28. Калініна Н.В. Формування соціальної компетентності як механізм зміцнення психічного здоров'я підростаючого покоління. *Психологічна наука та освіта*. №4. 2011. С.16-19.
29. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 6 (37). 2015. С. 37-40.
30. Ковальчук О. В. Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 3 (107). 2021. С. 404-413.
31. Ковальчук В. І. Проєктне навчання як засіб формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Професійна педагогіка*. 2020. №1. С. 45–50.

32. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи. монографія. Київ. 2009. 416 с.
33. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. *Психологія і суспільство*. 2022. №14. С. 65–69.
34. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. Київ : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.
35. Лавренко С. О. Метод проєктів як педагогічна технологія у початкових класах Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 73, ч. 4. С. 112–117.
36. Литовченко О. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі. *Шлях освіти*. № 4. 2009. С. 28-31.
37. Локшина О. І. Становлення компетентнісної ідеї в європейській освіті. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 21–30.
38. Лук'янов І. І. Базові потреби як основа розвитку соціальної компетентності підлітків. *Психологічна наука та освіта*. № 4. 2011. С. 41-47.
39. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія. Київ. 2006. 543 с.
40. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 94. № 2. 2011. С. 26-29.
41. Муляр Н. Особливості соціалізації учня початкової школи на уроках «Я у світі». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.10. 2014. С. 253-258.
42. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів. *Історія України. Шкільний світ*. № 39 (727), жовтень 2011. С. 3–6.
43. Московчук О. С. Сутність і структура соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів. Особистісно-професійний розвиток майбутніх

фахівців соціономічних професій в умовах трансформації суспільства. Монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 158-172.

44. Мороз О. Г. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери : монографія. Київ : Логос, 2016. 212 с.

45. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 09.04.2025).

46. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

47. Освітні технології. Навч. метод посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. Київ : АСК, 2004. 256 с.

48. Остапенко С. А. Зміст і сутність соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей як основа їх професійно-комунікативної діяльності. *Znpkhist*. № 4. 2011. С. 127–130.

49. Павелків Р. В. Вікова психологія. підручник. Вид. 2-е. Київ : Кондор, 2015. 469 с.

50. Пономарьова Г. Ф. Розвиток соціальної компетентності студентів з особливими потребами у виховному процесі вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 12. 2015. С. 36-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2015_12_5 (дата звернення 05.05.2025).

51. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. Вип. 35 (88). 2014. С. 451-457.

52. Петровський А. В. Загальна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 368 с.

53. Починок Є., Гусейнова І. Педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів. *Педагогічні науки*. 2023. №28. С. 112–118.

54. Сабат Н. М. Теоретичні підходи щодо дослідження соціальної активності особистості. *Психологія і суспільство*. 2020. №1. С. 45–52.

55. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 50. 2010. С. 138-142.

56. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі: методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково-методичної проблеми. Теоретико-методологічні засади соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі / уклад. С. О. Моїсєєв, Л. М. Назаренко. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон. 2013. 50 с.

57. Тадаєва А. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами нових медіа. *Обрії*. 2015. №1 (40). С. 92-95.

58. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження. Монографія. Вид-во ПП «Рута», 2008.

59. Товканець Г. В., Лендел В. В. Особливості розвитку учнівського колективу в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70, ч. 2. С. 158–162.

60. Формування соціальної компетенції старшокласників / упоряд. Ж. М. Сташко. Київ : Шк. Світ, 2011. 128 с.

61. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси, 2014. 76 с.

62. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціальнопедагогічної діяльності: теорія та практика. монографія. Луганськ : Альмаматер, 2006. 320 с.

63. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип.47. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». 2016. С. 63-67.

64. Чернета С. В. Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства. *Гуманітарні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. №1(21). С. 120–124.

65. Шахрай В. М. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць*. Вип. 11. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2008. С. 352-362.

66. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умова її якісної взаємодії з суспільством. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. №7 (242). Ч. II. 2012. С. 53-59.

67. Шевченко Ю. В. Структура розвитку соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку. *Habitus*. 2021. №32. С. 124–129.

68. Щекатунова Г. Д. Проектна діяльність у початковій школі. URL: http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/proektna_dijalnist_u_pochatkovij_shkoli.doc (дата звернення 11.02.2025).

69. Ярослав Н. С. Никоненко О. П. Психологія молодшого школяра. навч.-метод. посіб. Ніжин. 2005. 166 с.

70. Fink E., Begeer S., Van der Meijden A., et al. Social competence in early childhood: An empirical validation of the SOCIAL model. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2021. Vol. 204. P. 50-59.

71. Khan A., Rodrigues S. Developing social skills and social competence in children with autism. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2020. Vol. 12, No. 5. P. 417–426.

72. Henschel S., Pankofer S. Effects of a social competence training for children on social competence and self-relevant factors. *British Journal of Social Work*. 2025. Vol. 55, No. 6. P. 335–352.